

Martin NÁHLOVSKÝ
FS VSB UT Ostrava

Natalia BUCHOLC, Sandra KRZYK, Anna LYSZCZYK
Politechnika Śląska

Hana NOVÁČKOVÁ, Ondřej TUROŇ
FS VSB UT Ostrava

8. PROJEKTU WARSZTATOWY GRUPY NUMER 3 ZABRZE JAKO KULTURNÍ PARK

ABSTRAKT

Článek pojednává o výsledku několikadenního workshopu, na němž se skupina studentů z ostravské Vysoké školy báňské a gliwické Polytechniky zabývala problematikou hornického města Zabrze. Článek rekapituluje základní pozitiva a negativa současného stavu, poukazuje na možnosti budo ucho rozvoje a současně nastiňuje nezbytné regulační kroky.

8.1. ŠIRŠÍ SOUVISLOSTI

Město Zabrze lze lokalizovat v jižní části Polska, v samotném srdci Slezského vojvodství. Téměř dvousettisícové sídlo se nachází v těsném sousedství jiných (obdobně rozlehlých a obdobně početných) správních celků. Na severovýchodě hraničí s městem Bytom, na východě s městem Ruda Śląska a na jihu s obcemi Paniówki a Przyszowice. Západní hranice je zastoupena dvousettisícovými Gliwicami. S nepřímými sousedícími městy je nutno zmínit historicky významný Chorzów a rovněž i hlavní středisko téměř pětimilionové aglomerace Slezského vojvodství – třisetitisícové Katowice. Samotné umístění vojvodství na rozhraní tří států (Česko, Polsko, Slovensko) se rovněž jeví jako výhodné pro perspektivní výhled daného regionu.

Z dopravního hlediska je nezbytné uvést nejzásadnější tepny daného regionu - autostrády A4 a A1. První jmenovaná dopravní linie protíná jižní část města Zabrze, současně tvoří spojnicí na trase Drážďany–Wrocław–Kraków. Druhá jmenovaná dálnice představuje vertikální spojku ve směru Ostrava–Łódź a prochází po obvodu západní hranice města. V širších souvislostech je také důležitá současně budovaná DTŚ na intervalu Poznań–Warszawa, procházející taktéž jižním fragmentem. Vnitrostátní DK 88 je naopak vedena středem správního celku, a to ve směru Opole–Bytom. Značně specifickou úlohu zastává v obrazu města a v jeho komunikačním skeletu železniční horizontála Gliwice–Katowice. Ta protíná město Zabrze hned dvakrát. Jednou v méně zastavěné suburbii centrální části, podruhé již přímo v těžišti samotného centra. Důsledkem je rozdělení města na severní a jižní část.

Město Zabrze sestává z jedenácti městských celků. Současně vymezené správní území naskýtá obraz nekonzistentní struktury. Největší hustotu zástavby vykazuje zcela logicky centrální část města. Vysoká intenzita je značně specifická pro horizontální směr. Linie mezi městy Zabrze a Gliwice je ve své podstatě naprosto plynulá a nijak nepřerušovaná. Jiné je to ve vztahu centrální části k částem v jižním a severním fragmentu. Zde je již jednou zmíněná pórovitost zřejmá. Obrazy ostatních městských částí (Mikulczyce, Grzybowice, Kończyce a další) se jeví jako vyňaté solitérní sídelní struktury se soběstačnou životaschopností. Opticky zjevná rozptýlenost dílčích segmentů je podpořená i přítomnými výplněmi. Ty jsou tvořeny zemědělskými poli, lesy, městskými lesoparky, logistickými centry a výrobními areály. Některé tyto výplně lze shledat pozitivními pro život ve městě, jiné nikoli. Město se v tomto celkovém měřítku jeví jako nekompaktní, zbytečně veliké a neudržitelné pro potřeby progresivnějšího rozvoje (obr. 1: zjednodušené schéma současného Zabrze). K této problematice se ale dostaneme později.

8.2. KULTURNÍ DĚDICTVÍ COBY PRVOTNÍ GENERÁTOR

Současné Zabrze se potýká se standardním postindustriálním vývojem a hornická stopa je v globálním měřítku stále méně čitelná (zvláště pro generaci obyvatel a návštěvníků, kteří nebyli touto etapou života poznamenáni). Je to logické. Hornictví již dávno vyklidilo přední pozice

a totéž lze říci o navazující průmyslové výrobě. Dříve rozsáhlé areály byly následným vývojem dějin pozvolna "udušeny" a takřka typologicky poznamenány. Konec provozu, částečná (či úplná) demolice, chátrání, náhrada malovýrobou, popř. konverze nejsilnějších bodů na pomyslné pomníky, skanzeny a muzea. Současně gradující uvědomění, že je nutno nikoliv demolovat, ale chránit a chytře injektovat nové pojivo, je koneckonců specifické nejenom pro probírané Zabrze, ale i pro jiná postindustriální města (viz Ostrava a případ Dolních Vítkovic). Právě tato změna v uvažování je prvotním základem pro východisko z hrozící stagnace a nenávratné proměny obrazu města. Pozůstalé izolované struktury je tedy nutné opětovně zapojit do celkového mechanismu.

Jak již bylo napsáno výše, atmosféra těžké dřiny je v dnešním Zabrze potlačena do poměrně izolovaných bodových struktur. Intenzita dobovosti je v těchto bodech relativně rozdílná. Náměstí s bývalým hornickým casinem (a dnešním městským divadlem a filharmonií) v severní části centra města dnes jen těžko asociuje dřívější kulturní vyžití. Naopak dělnická kolonie Donnersmarck, která se nalézá takřka "přes silnici", si na absenci genia loci nemůže stěžovat. Přestože se již dávno vystřídali původní obyvatelé, dané místo je i zásluhou omezené údržby dobovější než sebelépe vyleštěná těžební věž.

Co se týče popularizace hornické stopy, v této souvislosti sází město na dvojici zachovalých důlních areálů. Oba se nacházejí v jižním sektoru centrální části města. Jedná se konkrétně o dl „Guido” a skanzen „Królowa Luiza”. V obou případech je možné seznámit se nejen s fyzicky oprášenými důlními díly na povrchu, ale i v samotném podzemí. Právě až sestup do několikasetmetrové hloubky dolu „Guido” nabízí očekávanou atmosféru nedalekých včerejšků. Potenciál podzemních chodeb je však místy mnohem silnější než způsob zvolené prezentace.

Navzdory tomu je však nesmírně důležitý postoj zastupitelů města, kteří právě ve výše zmíněném dědictví spatřují možný krok vpřed, jak pro samotné obyvatele města, tak pro jeho návštěvníky – turisty. Tento postoj dokládají i prakticky, a to realizací hornického trianglu s vrcholy „Luiza”–„Guido” Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna. Město buduje architektonicky poutavé vstupní stanice do podzemí, zabezpečuje průchodnost dalších těžebních chodeb a pokouší se začlenit pozůstalé orgány do nadřazeného okruhu hornické turistiky.

Je otázkou, zda-li je orientace zastupitelů ve všech směrech správná a reálná z hlediska očekávaných dopadů. Nicméně jako prvotní generátor nápravy a jisté resuscitace je tato spaha akceptovatelná a zároveň nezbytně nutná.

8.3. MOŽNOSTI MĚSTA V PRVOTNÍM KROKU

Jak již bylo řečeno v závěru první kapitoly, současná rozmáchlost správního celku Zabrze je z hlediska udržitelného rozvoje a funkčního zahušťování obrovským handicapem. Nelze předpokládat, že by město při dnešním rozpoložení sil vyvinulo takovou aktivitu, aby byl celý mechanismus uveden do plného, spolehlivého a perspektivního chodu. Současné město musí podstoupit redukci. Před deklarováním dalších zásahů je nutno vymezit takové hranice města, aby byly nad-

cházející nápravné kroky účinné. Pokoušet se stmelit celý správní celek zesilováním vazeb mezi dílčími městskými částmi a zatmelováním "prázdných míst" – to je dost možná líbivé řešení, avšak silně nepravděpodobné z pohledu praktické realizace.

Aby nedošlo k omylu, cílem není zavržení všeho nežádoucího a přestřížení podružných vazeb. Záměrem je naopak kontrakce města jako prostředek pro eliminaci jeho nekompaktnosti. Zacílení na centrální část není alibistickým řešením, nýbrž zcela logickým krokem číslo jedna. Vyspravení celku je nemožné, pakliže v otázce symbiózy selhávají dílčí části.

Vymezení "nových" hranic města je tedy nezbytné a musí předcházet všemu dalšímu. Až následně vytýčená množina určí pomyslnou "hrací plochu" a terčovou výseč pro dále zmíněnou etapizaci nápravy – tzv. velký úklid (obr. 2).

Generálním úklidem není v tomto případě myšleno nic jiného než jen prostý úklid města. Současné Zabrze se jen stěží posune vpřed, pokud si samo nezamete ve vlastním veřejném prostoru. Ústřední dopravní tepny centrální části města jsou v tomto ohledu docela vyhovující (fragment ulice Wolności, uliční vertikála 3 Maja). Vedlejší cesty a potenciální spojnice silných lokálů (sakraální památky, důlní artefakty) jsou však specifické pravým opakem. Antidotum (neboli léčivo) je v tomto případě jednoduché, skoro až triviální. Město se musí zaměřit na dekontaminaci tzv. "prázdných míst" ve svém organismu (obr. 3).

Co jsou ona "prázdná místa"? Jsou jimi nevyužívané industriální objekty (popř. objekty využívané nevyhovujícím způsobem), skládkové plochy, monofunkční komunikační linie, dopravní bariéry, zanedbaná městská zeleň a koneckonců i příliš rozlehlá veřejná prostranství, které si město při současném fyzickém fondu nemůže dovolit (obr. 4, 5). Tato místa oslabují celkový organismus města, přetínají potřebné vazby a negativně postihují motivaci chodce (řidiče). Se-stavení seznamu "prázdných míst" představuje krok číslo dvě. Až následně přichází v úvahu třetí fáze: dekontaminace postižených ploch, zhodnocení perspektivy stavebních objektů a konečně rozhodnutí o jejich dalším setrvání. Vyčištění a zazelenění je nutné vnímat jako nezbytné vřelé gesto ze strany města. Dekontaminované místo působí pozitivně jak na samotné obyvatele, tak na turisty (dochází ke zkvalitnění životního prostředí) a koneckonců i na případné iniciátory dalších nápravných kroků (investory).

Dekontaminací je v této fázi myšleno vyčištění hloubkové a povrchové, případné zatravnění, výjimečně intenzivní zazelenění. Jindy můžeme hovořit o pouhé injektáži přidané funkce do stávající struktury. Obecně má tento krok představovat nejenom ono gesto, ale též minimální investici za účelem maximálního profitu. Obyčejná zatravněná plocha dokáže snadno posloužit jako prostě dek pro relaxaci, vzdělávání či sportovní vyžití. Stačí ji jen opatřit příslušným inventářem. Samozřejmě – volba konkrétního typu "injekce" není tak snadná, jak by se mohlo zdát. Veškerým zásahům musí předcházet důsledná analýza místa a samotného celku. Až pak mohou vzniknout dětská hřiště, zahrady, plochy pro umístění důlních (nebo také uměleckých) děl, popř. jen obyčejné travnaté plochy, připravené pro budoucí ingerenci (obr. 6).

8.4. OBECNÁ KONKRETIZACE "VELKÉHO ÚKLIDU"

Nově vymezené centrum Zabrze lze na základě průzkumu klasifikovat jako trojměstí. Útvar města je horizontálně rozdělen ve dvou místech. První "nůž" představuje ulice Karola Miarki (respektive ulice Bytomska) v severním výběžku. V místě křížení s ulicí Powstańców Śląskich můžeme směle hovořit o jednom z nejdůležitějších vstupů do města. Bez ohledu na architektonické kvality je zdejší kumulace funkcí nadměrná. Jen v místě zmíněného křížení nalezneme městské divadlo, filharmonii, obchodní komplex Platan s rozlehlým záchytným parkovištěm a univerzitu medicíny. Propojení s jižní částí města je však obtížné a komplikované nejenom z pohledu řidiče, ale i z pozice chodce. Nemluvě o samotné orientaci v prostoru. Současná improvizace v pohybu je nadále neúnosná, a je-li žádáno adekvátní spojení, musí být prvotní korekce směřovány právě zde.

Funkci druhého "nože" vykonává již jednou uvedená železnice na trase Gliwice–Katowice. Zdejší situace asociuje případ v Ostravě, kde je podobným způsobem separováno centrum od přilehlé městské části Fifejdy. A přestože se setkáváme s rozdílnými geometrickými proporcemi, prostupnost města je na této linii obdobně omezená. Železnice zastává primární roli. Přesun do jižního elementu je možný pouze prostřednictvím mostu, který se diagonálně napojuje na ulici 3 Maja. Nutno podotknout - křivka železnice postihuje zcela logicky i architektonickou kvalitu bezprostředního veřejného prostoru. V tomto směru můžeme Plac Dworcowy označit za ono "prázdné místo", o kterém pojednávala předchozí kapitola. Výše popsanou situaci nejlépe dokládá přiložený obrázek (obr. 7).

Rozdělíme-li si nyní nově vymezené centrum na jižní a severní fragment (deklarovaný právě železnicí), lze si obrázek města zjednodušit dalším schématem (obr. 8). Pokud totiž zohledníme nejfrekventovanější městské části (z hlediska nabízených funkcí a prostého života), je právě severní část města oním PLOŠNĚ aktivním elementem a jižní naopak tím LINIOVÝM. Horní fragment se obecně vyznačuje většími poloměry aktivity. Tento případ nejlépe dokládá obchodní centrum Platan, nebo také nadprůměrně pulzující ulice Wolności. Za zmínku stojí i jeden méně aktivní případ – poněkud zastrčená tržnice (ve značně specifické poloze "pod horizontem").

Samozřejmě, naznačená funkční šroubovice je současně silně oslabena. Dopravní bariéry byly již zmíněny, stejně tak Plac Dworcowy. Prázdných míst je ovšem více. Náměstí Wolności není zásluhou omezeného parteru natolik atraktivní jako stejnojmenná ulice a logicky se to odráží i v míře přítomné aktivity. Nově opravené náměstí slouží spíše houfům holubů, nežli lidem. Nezmínit nelze ani zanedbanou kolonii Donnersmarck (navzdory hmatatelné atmosféře) a vyprázdněné okolí Hutě Zabrze, která dominantně ční nad celým městem.

Charakter spodního elementu města je bezpochyby udáván vertikálou ulice 3 Maja. A přestože není kvalita jejího parteru natolik konzistentní jako v případě ulice Wolności, tento jistý handicap je kompenzován zvýšenou koncentrací významných institucí. Namátkou lze zmínit městskou nemocnici (s nezaměnitelnou architekturou), hornické muzeum, velkolepou budovu okresního soudu, farní kostel sv. Anny, zábavně-sportovní halu nebo konečně areál dolu „Guido“. Pozice ulice 3

Maja je natolik dominantní, že zcela a poměrně nekompromisně potlačuje život v navazujících horizontálách. Ulice Franklina Roosevelta je sice již pouhou polohou a urbanistickou koncepcí pasována do pozice důležité komunikační žíly, avšak praxe je tomuto předpokladu mírně vzdálená.

Tuto horizontálu je přitom možné posílit a implantovat do ústřední páteře města důstojnějším způsobem. Totéž přichází v úvahu i v mnohem komplikovanějších případech (Aleja Bohaterów Monte Cassino, Henryka Sienkiewicza...). Okamžité zmonolitnění je samozřejmě nepravděpodobné. Jak již bylo uvedeno výše, vedlejší komunikační linie je nutno nejprve vyčistit a až poté lze zvažovat přidané funkce (obr. 9). Některé ulice lze v tomto ohledu začlenit snáze. V případě linie Franklina Roosevelta vykazuje dostatečnou magnetickou působnost kostel sv. Josefa, Politechnika Śląska nebo současně rekonstruovaný fotbalový stadion Ernesta Pohla (obr. 10). Doplnění přímých spojnic plošnou, bodovou nebo liniovou ingerencí je v počáteční kontrakci města dostačující. Generální úklid by měl primárně postihnout ústřední vertikálu a současně nejzásadnější horizontály, tedy přímé spojnice páteře s důležitými městskými body, které nevykazují dostatečnou potenci na to, aby se samovolně připojily (dům hudby a tance, městská knihovna, stará vodárenská věž a koneckonců i skanzen Królowa Luiza). Až v další etapě je možné vyspravovat vedlejší komunikační linie, a vyztužovat tak dále celkový skelet města (obr. 11).

8.5. UMĚLECKÉ ZÁSAHY VE VEŘEJNÉM PROSTORU MĚSTA - PŘIDANÁ HODNOTA

Ani sebelépe vyčištěné město se ovšem neobejde bez příslušného navigačního systému. A pakliže mu v tomto směru nevypomůže ani jasně čitelná urbanistická koncepce (tak jako v případě kostelu sv. Anny), lze si vypomoci formálními zásahy ve veřejném prostoru – coby následnou etapou úspěšného úklidu. Doložené obrázky uvádějí dvojici ilustračních řešení na trasách 3 Maja – kostel sv. Josefa (resp. fotbalový stadion Ernesta Pohla) a 3 Maja – židovský hřbitov (obr. 12, 13). V obou případech je patrná snaha o skloubení formálních požadavků s užitnými (lampy porostlé břečťanem navigují a současně osvětlují, tartanový pás taktéž navádí a současně motivuje k aktivitě). Městské zásahy posilují orientaci v prostoru, podněcují pohyb a umocňují identitu místa. Rozptyl možných řešení je v tomto případě poměrně široký. Ingerence mohou mít charakter liniový, plošný, popř. bodový. Avšak ani tady nelze postupovat zbrkle. Symbióza s konkrétním místem je nesmírně důležitá.

8.6. ZABRZE COBY ART-PARK

V pokročilém stádiu úklidu lze aplikovat i jiné druhy formálního umocňování. Ne každé prázdné místo lze přetavit ve specifickou a současně plnohodnotnou aktivní plochu. Postupná dekontaminace uvolní velké množství městských prostor. Někde vznikne hřiště, jinde malý parčík... Volná plocha však mnohdy zůstane i nadále volnou plochou, přestože předpřipravenou pro následný zásah. Přítomnost technicko-uměleckého inventáře představuje jednu z možností,

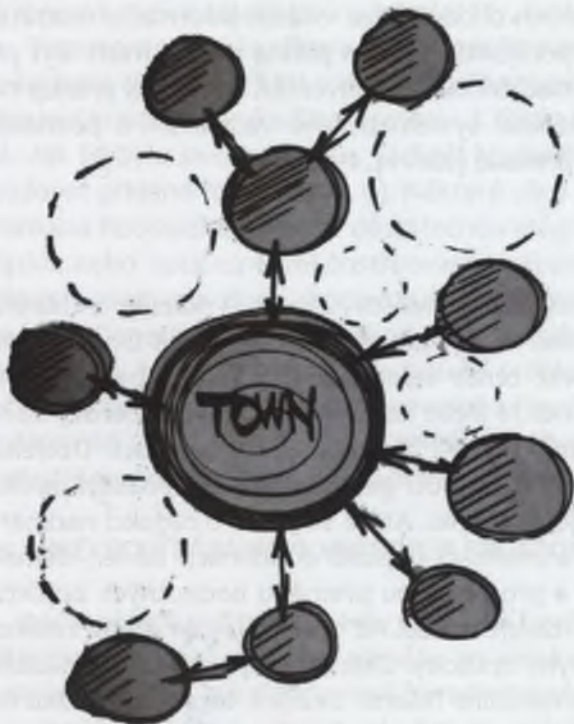
kerak Se popasovat (ať už dlouhodobě, nebo dočasně) s dekontaminovaným prostorem. Dle konkrétních podmínek je možné umocňovat hodnotu daného místa (a současně celého města) jak plošným, tak prostorovým způsobem. Do městských chodníků lze vkládat informační ukazatele, vytipované fasády domů mohou posloužit jako pomyslná malířská plátna a jindy může být plně dostačující obyčejná přeměna důlní techniky v netradiční městský inventář. Umělecký přístup není samoučelným řešením, které by vylučovalo možnosti systematického vzdělávání a poznávání. Doložené obrázky představují několik názorných příkladů (obr. 14, 15, 16, 17).

8.7. ZÁVĚR

Závěrem nezbyvá než zopakovat to nejdůležitější. Město Zabrze vykazuje z hlediska "okamžité" a účinné nápravy neudržitelnou rozlohu. V první etapě je třeba vymezit úměrně velké zorné pole a omezit hranice města. Vyspravovat tento celek nákladným a neperspektivním pojivem je minimálně v prvopočátcích nemyslitelné. Je třeba sestavit seznam společensky kontaminovaných prázdných míst a na ty se následně zaměřit fyzickou dekontaminací. Ozelenění nepředstavuje v tomto případě alibistické řešení, ale žádoucí gesto města pro pozdější aplikaci nové funkce. Město je třeba primárně stmelit v jeho detailu. Ať už se jedná o redukci nadměrně velikých ploch, eliminaci monofunkčních linií, minimalizaci dopadů dopravních bariér, demolici nežádoucích struktur, nebo naopak o záchranu a promyšlenou přeměnu hodnotných objektů... Vyčištění města na jeho ústředních tepnách představuje základ. Až posléze lze do města zasahovat uměleckými prvky a posilovat jeho kostru jinými způsoby. Zabrze coby art-park s unikátním důlním dědictvím neznázorňuje natolik troufalé a nereálné řešení... Jen je k tomuto výsledku nutné přistupovat opatrně, postupně a předem vypracovanou vizí.

LITERATURA

1. Gehl J.: Život mezi budovami. Užívání veřejných prostranství. 1. Vyd. Brno: nadace partnerství - program partnerství pro veřejná prostranství a jan gehl, 2000. s. 202.
2. Gehl J.: gemzoe, lars. Nové městské prostory. Brno: era - vydavatelství, 2002. s. 264.
3. Norbe S.C.: Genius loci. 2. Vyd. Praha: dokořán, 2010. s. 224.
4. Halík P.: kratochvíl, petr, nový, otakar. Architektura a město. Praha: academia, 1998. s. 204.
5. Kriér L.: Architektura - volba nebo osud. Praha: academica, 2001. s. 190.
6. Jacobs J.: Smrt a život amerických velkoměst. Praha: odeon, 1975. s. 281.

Obr. 1. Zjednodušené schéma současného Zabrze
 Fig. 1. Simplified scheme of the current Zabrze

Obr. 2. Zredukovaný obraz města s ryznačenými funkcami a prázdnými plochami
 Fig. 2. Reduced area of the city with marked functions and blank areas

Obr. 3. Zjednodušené a aplikaci schema
 Fig. 3. Simplified application schema

Obr. 4. Příklady prázdných míst
 Fig. 4. Examples of empty places

Obr. 5. Příklady prázdných míst
 Fig. 5. Examples of empty places

Obr. 6. Příklady řešení
 Fig. 6. Examples of solutions

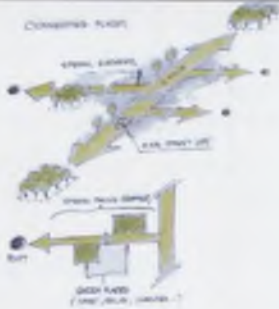
EMPTY PLACES AND GREEN PLACES

Obr. 7. Schéma trojměstí
Fig. 7. Tri-city area

Obr. 8. Funkční systém centrální části města
Fig. 8. Functional system of the central part of the city

Obr. 9. Posilování vazeb v organismu města
Fig. 9. Strengthening ties in the city

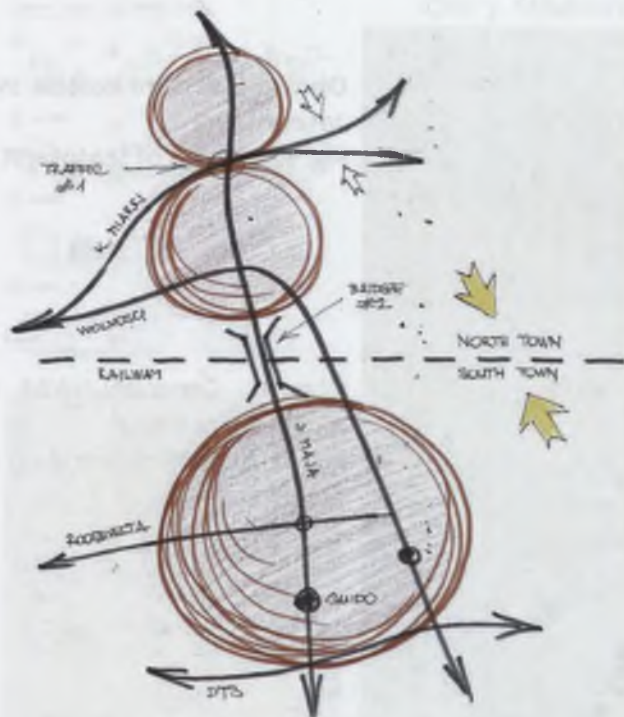

Obr. 10. Zapojeni kostela sv. Josefa
Fig. 10. Church of St. Joseph

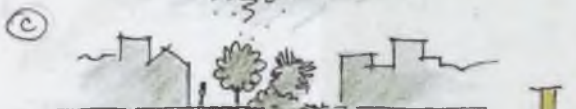
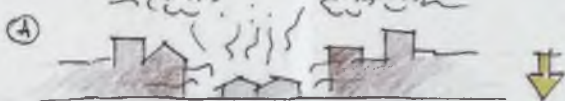
Obr. 11. Generální uklid v globálním měřítku
Fig. 11. General cleaning on a global scale

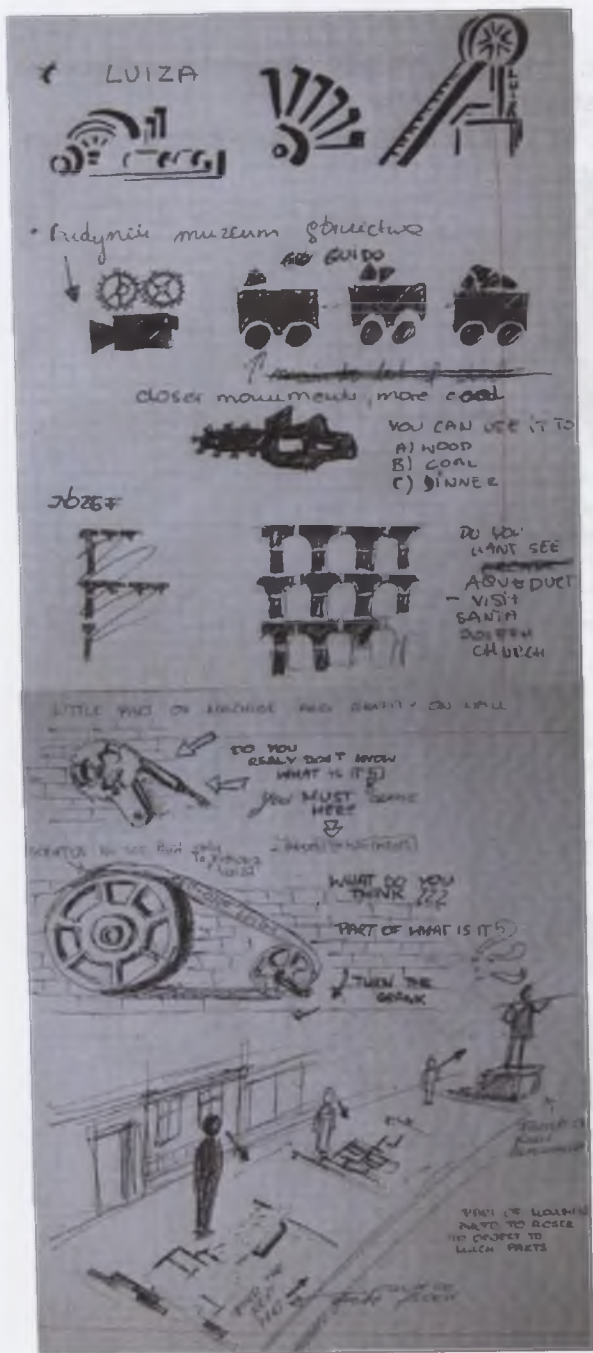
Obr. 12, 13. Příklad navigačních systémů
 Fig. 12, 13. Examples of navigation systems

STEPS

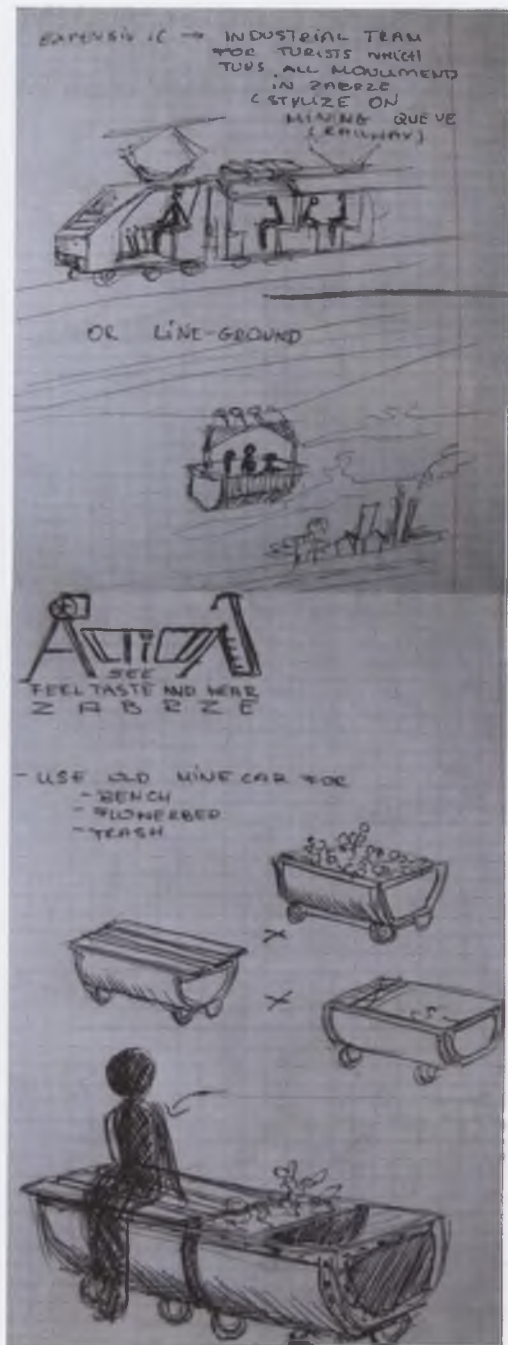
OR (FUTURE)

Obr. 14, 15. Příklad technicko-uměleckého městského inventáře

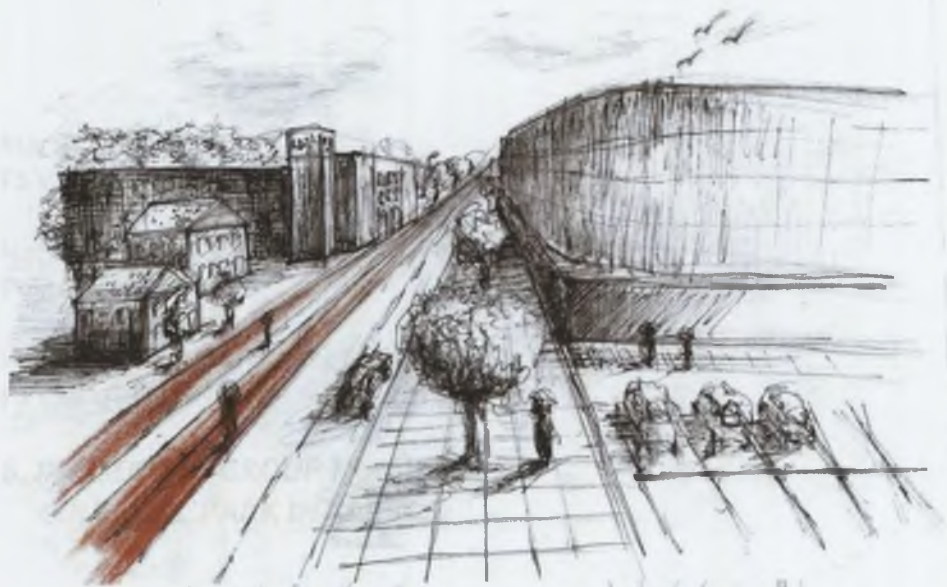
Fig. 14, 15. Examples of techno-artistic urban inventory

Obr. 16, 17. Příklady technicko-uměleckého městského inventáře

Fig. 16, 17. Examples of techno-artistic urban inventory

Sketches

The street scene above is a study in perspective, showing a wide street with a grid pattern. The buildings on the left are rendered with simple lines, and the street lamp in the foreground is a focal point. The overall composition is dynamic, with strong lines leading the eye into the distance.

Martin NÁHLOVSKÝ
FS VSB UT Ostrava

Natalia BUCHOLC, Sandra KRZYK, Anna LYSZCZYK
Politechnika Śląska

Hana NOVÁČKOVÁ, Ondřej TUROŇ
FS VSB UT Ostrava

8. PROJECT OF GROUP NUMBER 3 CULTURAL PARK IN ZABRZE

SUMMARY

The article deals with the result of the workshop lasting several days during which the group of students from the Czech Technical University and Polish Silesian Politechnika were concerned with the mining town Zabrze. Article summarizes the basic pros and cons of the current state, points to the possibility of future development and also outlines the necessary corrective actions.

8.1. BROADER CONTEXT

City Zabrze is located in the southern part of Poland, in the heart of the Silesian Province. The city with almost two hundred thousands inhabitants is located in close neighborhood of other (similarly large and numerous) administrative units. In the northeastern border with the city of Bytom, in the east with the town of Ruda Śląska and to the south with the municipalities Paniówki and Przyszowice. The western boundary is also represented by Gliwice with two hundred thousands inhabitants. Also cities which are not in direct neighborhood have to be mentioned like historically significant Chorzów and a center of Silesian Province with 5 millions of inhabitants – Katowice with three hundred thousands of inhabitants. The location of the province on the boundary of three countries (Czech Republic, Poland, Slovakia) also appear to be potentially useful for prospect of the region.

With respect to the transport, it is necessary to mention the most vibrant traffic arteries of the region - the A4 motorway and the A1. A4 crosses the southern part of the city Zabrze and creates a connecting line on the route "Dresden-Wrocław-Krakow". A1 is a vertical connecting line in the direction Ostrava-Łódź and passes around the perimeter of the western boundary of the city. In a broader context, also nowadays being built DTŚ is important on the interval Poznan-Warsaw, also passing south fragment. On the contrary National DK 88 is led through the center of the administrative unit in the direction of Opole-Bytom. Considerably specific role plays in the image of the city and its communication skeleton horizontal rail Katowice-Gliwice. It crosses the city of Zabrze twice. Once in less built-up central part of suburbia, the second time directly in the center itself. The result is the division of the city into northern and southern parts.

City Zabrze consists of eleven urban units. Presently defined administrative area can get a picture of inconsistent structure. The highest density of buildings and functions logically provides a central part of the city. High intensity is very specific for the horizontal direction. The line between Gliwice and Zabrze is basically completely smooth and uninterrupted way. It is different in relation to parts of the central part of the southern and northern fragment. The porosity there is obvious. Pictures of other parts of the city (Mikulczyce, Grzybowice, Kończyce and others) look like detached residential structures with self-sufficient viability. Optically clear dispersion of parts is supported by present infills. They are made up of farmland, forests, urban forest parks, logistics centers and industrial premises. Some of these infills can be considered as positive for the city life, others on the contrary less positive. In this overall scale the city seems noncompact, unnecessarily large and unsustainable for the needs of more progressive development (Fig. 1). However, this issue we will discuss in a later chapter.

8.2. CULTURAL HERITAGE AS A PRIMARY GENERATOR

Current Zabrze is struggling with the standard post-industrial development and mining footprint in the global perception is getting less legible (especially for the generation of residents and

visitors who have not experienced this period). It's logical. Mining is not on the front position anymore and the same can be said of the subsequent industrial production. Former large areas were slowly suppressed in due course of time. The end of operation, partial (or complete) demolition, deterioration, replacement of small-scale production, respectively, conversion of the strongest points on the imaginary monuments, museums and open-air museums. Concurrently escalating awareness of the need not to demolish, but to protect and cleverly inject new binder is not only specific to Zabrze, but also for other post-industrial cities (see Ostrava and Dolní Vitkovice). Just this change in thinking is the primary basis for the way out of the impending stagnation and irreversible transformation of the image of the city. Survived isolated structures shall be again implanted to the overall mechanism.

As written above, the atmosphere of hard work in today's Zabrze is suppressed to a relatively isolated spot structures. The intensity of imaginary radiation is relatively different in this spots. The square with former mining casino (and today's city theater and philharmonic) in the northern part of the town today hardly associates earlier cultural events and contemporary atmosphere. On the contrary, workers' colony Donnersmarck, which is almost "over the road", cannot complain for the absence of a genius loci. Due to only limited maintenance the place is more authentic than any shiny mining tower although the original inhabitants have been already replaced by others.

As for the popularization of mining tracks, in this context the city relies on a pair of well-preserved mining areas. Both are located in the southern sector of the city center. It is specifically mine Guido and museum Królowa Luiza. In both cases it is possible to become familiar with mine works on the ground as well as under the ground. The potential of the underground passages is sometimes stronger than the way of presentation.

The representatives of the city see in the above mentioned heritage the possible step forward – both for the inhabitants of the city, but also for his visitors = tourists. This attitude they prove by realization of the mining triangle with vertices "Luiza – Guido – Główna Kluczowa Sztolnia Dziedziczna". City builds architecturally attractive entrance stations to the underground, ensures passability of mining tunnels and attempt to incorporate the surviving parts to mining tourism circuit. It is a question wheater the orientation of the representatives is right in all respects and feasible in terms of expected impacts. However, as the primary generator of the remedy this effort is acceptable and absolutely necessary.

8.3. CITY ZABRZE - FIRST STEPS

As mentioned at the end of the first chapter, the current size of the administrative unit of Zabrze is a big handicap in terms of sustainable development and functional density process. Current city must undergo an imaginary slimming treatment. Before declaring further intervention, it is necessary to set out the borders of the city so that the upcoming corrective actions can be

effective. The attempt to unite the whole administrative unit by strengthening the links between sub-city districts and by filling in "blanks" – this is quite maybe an attractive solution, but quite unlikely in view of practical implementation. The idea is contraction of the city as means to eliminate its non-compactness. Focusing on the central part is not an buck-passing solution, but a logical step number one. It is impossible to repair a whole unit if partial units fail in the symbiosis. The definition of "new" city limits is therefore necessary and must precede everything else. Only subsequently identified set determines the imaginary "playing field" and the target sector for further mentioned phasing correction = the big cleaning (pic. 02: reduced area of the city with marked functions and blank areas).

General cleaning in this case means nothing more than just a real cleaning of the city. Current Zabrze hardly moves forward, without cleaning its own public area. In this respect the central traffic arteries of the central part of the city are quite satisfactory (fragment Wolności street, vertical 3 Maja Street). The contrary situation is with secondary roads and potential connecting lines of strong local spots (sacral monuments, mining artefacts). Antidote (or medicine) is simple in this case, almost trivial. The city needs to focus on the decontamination of empty places in its organism (Fig. 03).

What are those "blanks"? They are unused industrial buildings or buildings used in unsuitable manner, dump areas, monofunctional communication lines, traffic barriers, neglected urban nature and ultimately too large public areas which nowadays city can not afford (Fig. 4, 5). These places make the whole organism weaker, cross the necessary connecting lines and negatively affect motivation of pedestrians (drivers). Compiling a list of "blanks" is a step number two. Subsequently comes into account the third phase – decontamination of affected areas, evaluation of prospects of buildings and finally a decision on their further preservation. Cleaning and greening should be viewed as a necessary warm gesture from the city. Decontaminated space has a positive effect on the actual residents and the tourists (a quality of the environment increases) as well as on potential initiators of remedial steps (= investors).

Decontamination in this phase is meant to clean the surface and depth, potential vegetation, exceptionally intensive greening. A common grassland can easily serve as a tool for relaxation, education and sports. It only needs to be equipped with appropriate equipment. Of course – the choice of a particular type of "injection" is not as easy as it might seem. All interventions must be preceded by a thorough analysis of the place itself and the whole itself. Only afterwards there can appear playgrounds, gardens, areas for the location of mine (or artistic) works, eventually just ordinary lawns, ready for future ingerence (Fig. 6).

8.4. GENERAL SPECIFICATION OF THE "BIG CLEANING"

The newly defined center of Zabrze could be classified based on a survey as Tri-City area. The city structure is divided horizontally in two spots. The first knife is represented by the Karol Miar-

ka Street (or Bytomska Street) in northern headland. At the intersection with the Powstańców Śląskich we can easily talk about one of the most important entrances to the city. Regardless of the architectural quality the local accumulation of functions is excessive. Just at the mentioned intersection we can find a town theater, a concert hall, shopping park Platan with a large parking lot and the medical university. However, connection with the southern part of the city is difficult and complicated not only from the perspective of the driver, but also pedestrian. Not talking about actual orientation in space. Current improvisation in movement is no longer acceptable.

The function of a knife is served by the railroad on the route Katowice–Gliwice. This situation is similar to the same one in Ostrava where the center is separated from district Fifejdy. Despite we meet with different geometric proportions, the permeability of this line is similarly limited. Railways takes the primary role. Moving to the southern element is possible only through a bridge that connects diagonally to 3 Maja Street. Needless to say – the railroad curve affects logically also architectural quality of imminent public space. In this way we can describe Plac Dworcowy as "blank space", which dealt with the previous chapter. The attached picture describes the situation described the best (Fig. 7).

If we now divide newly defined center into the southern and northern fragment (declared by rail), we can simplify the picture by the next diagram (Fig. 8). When we take into account the most busy municipal parts (in terms of offered functions and simple life) the north part of the city is active in terms of the area and the south on the contrary by the linear. Upper fragment is generally characterized by larger radii activity. This case is the best illustrated by shopping center Platan, or by exceptionally busy Wolności Street. Worth mentioning is also less active case – rather tucked Market (in a very specific position "below the horizon").

Of course, the indicated functional helix is recently strongly weakened. Traffic barriers have already been mentioned, as well as Plac Dworcowy. However there are more blank spaces. Wolności square is not as attractive as the homonymous street due to the limited parterre and logically this is reflected in the level of present activity. The newly renovated plaza serves rather pigeons than people. We have to mention also the neglected colony Donnersmarck (despite the palpable atmosphere) and emptied surroundings of Steel mill Zabrze, which dominantly towers over the entire city.

The character of the lower element is undoubtedly given by the vertical of 3 Maja Street. Despite the quality of its parterre is not as consistent as in case of Wolności street, this handicap is compensated by increased concentration of important institutions. At random, we can mention the municipal hospital (with the unmistakable architecture), mining museum, magnificent building of the district court, parish church of St. Anne, entertainment and sports hall complex or finally the mine "Guido" premises. The position of 3 Maja Street is so dominant that fully suppresses life in connecting horizontals. The Franklin Roosevelt Street has a good position to be an important communication line but the practice is slightly different.

This horizontal could be strengthened and implanted to the central spine in more decent way. The same is applicable in more complicated cases (Aleja Bohaterów Monte Cassino, Henryk Sinkiewicz Street ...). Immediate monolithing is obviously unlikely. As mentioned above, the secondary communication lines has to be cleaned first and only after that the added functions could be considered (Fig. 9). Some streets in this regard can be incorporated easily. In case of Franklin Roosevelt line the Church of St. Joseph seems to be very attractive (Fig. 10), as well as Politechnika Śląska or reconstructed soccer stadium of Ernest Pohl. General cleaning should primarily affect the central vertical and at the same time the most fundamental horizontals = direct lines of the spine with important city points that do not show a sufficient "radiation" for spontaneous connection (house of music and dance, the municipal library, the old water tower and museum "Królowa Luiza" ...). Only in the next stage side communication lines can be repaired and the overall skeleton of the city could be strengthen (Fig. 11).

8.5. ARTISTIC INTERVENTIONS IN PUBLIC SPACES OF THE CITY - THE ADDED VALUE

However, even perfectly clean city cannot be without respective navigation system. And if clearly legible urban concept does not help (as in the case of St. Anne Church), formal interventions in the public space could be applied - as a subsequent stage of successful cleaning. Attached pictures show a couple of illustrative solution routes "3 Maja Street - St. Joseph (or football stadium Ernest Pohl)" and "3 Maja - Jewish cemetery" (Fig. 12, 13). In both cases there is an apparent effort to combine formal requirements with utility ones (lamps with give light and at the same time navigation, tartan belt also directs and motivates the activity simultaneously). Urban interventions enhance spatial orientation, encourage movement and enhance place identity. Scattering of possible solutions in this case is relatively wide. Ingerence may have the character of linear, areal, respectively point. But even here you can not proceed rashly. Symbiosis with a particular place is extremely important.

8.6. ZABRZE = ART-PARK

In the advanced stage of cleaning to also other types of formal exponentiation can be applied. Not every empty space can be turned into specific and at the same time full active area. Gradual decontamination releases large amount of urban spaces. Somewhere appears a playground, a small park elsewhere... Free area but often will remain open area - although prepared for subsequent intervention. According to the specific conditions it is possible to amplify the value of the location (and also the whole of) both planar and spatial manner. Information indicators could be inserted into the pavements, some facades can serve as the imaginary painting canvas and sometimes the change of mining equipment into non-traditional town inventory could be sufficient. Artistic approach is not an autotelic solution which excludes possibility of systematic education and knowledge. See attached pictures as samples (Fig. 14, 15, 16, 17).

8.7. CONCLUSION

In conclusion we can repeat the most important points. City Zabrze reports in terms of "immediate" and efficient remedy unsustainable size. In the first stage it is necessary to set out proportionately large field of view and reduce the city limits. It is necessary to compile a list of socially empty contaminated spots and those subsequently targeting of physical decontamination. Green areas in this case does not mean simple and buck-passing solution but desirable gesture of the town for further application of a new function. The city should be primarily cemented in its detail. Whether it is to reduce excessively large areas, elimination of mono-functional lines, minimizing the impact of traffic barriers, demolition of unwanted structures, or those with a sophisticated transformation rescue of valuable objects... Clean up of the city's central arteries is the basis. Only after we can implement artistic elements, and strengthen the city framework in other ways. Zabrze as art-park with a unique mining heritage is not so presumptuous and unrealistic solution... We have to approach this result carefully, gradually and with with pre-drawn visions.

BIBLIOGRAPHY

1. Gehl J.: Život mezi budovami. Užívání veřejných prostranství. 1. Vyd. Brno: nadace partnerství - program partnerství pro veřejná prostranství a Jan Gehl, 2000. s. 202.
2. Gehl J.: Gemzoe, Lars. Nové městské prostory. Brno: era - vydavatelství, 2002. s. 264.
3. Norbe S.Ch.: Genius loci. 2. Vyd. Praha: dokořán, 2010. s. 224.
4. Halík P.: Kratochvíl, Petr, Nový, Otakar. Architektura a město. Praha: academia, 1998. s. 204.
5. Kriér L.: Architektura - volba nebo osud. Praha: academia, 2001. s. 190.
6. Jacobs J.: Smrt a život amerických velkoměst. Praha: odeon, 1975. s. 281.